

թեան հայերէն թարգմանութենէն (Գ. 14.)
կը ճաննար Աշխիւր՝ որ «բոս մոլեկան տը-
փանացն հհատ զինքն», եւն: Յովհաննէս
Սարկաւազ Վարդապետն ալ (ԺԲ. զար) Մա-
ղիտաբուն զարմը վերջը՝ իր անտիպմնացած
մէկ գրութեան մէջ՝ Պոնտացի քրիստոնե-
ականութեան մասին ի մէջ աչլոց կը գրէ. «Ամա-
շեմասի, խորհրդատուն կատարին և պատշա-
նի»... որը բացատրութիւն մըն է «աղճա-
տանաց իմն համբաւ է պնոցանէ» խօսքին,
միւսին հատուածին մէջ:

Ե. Ե. Դ.

ԴԱՐԱՆԱՂԵԱՅ ԳԱԽԱՌԸ

(Շար. 7-8 ԹԻՒՆԵՆ)

Պատմական այսքան մեծ նշանակու-
թիւն ունեցող գաւառի մը մէջ կ'ապաստուէր
որ հոծ հայութիւն մը զոյոթութիւն ունենար
թէ՛ քաղաքին թէ՛ գիւղօրէից մէջ. ընդ-
հակառակը հայ ազգաբնակչութեան պա-
կասը չափազանց ուշադրաւ էր:

1598 թուականին, ձէլալիներու ա-
պրտամբութեան միջոցին, հայկական նա-
հանգները մատնուեցան աւարի և օրա-
ծութեան: Այս աղէտին վրայ աւելցաւ նաեւ
1599 ի երաշտութեան և սովի սարսափը.
Դարանաղցիք չըլձակայ գաւառներու՝ Ակ-
նայ, Տրվրիկի և Երզնկայի ազգակիցնե-
րու հետ զաղթեցին զէպի Արևմուտք, Կ.
Պոլիս և չըջակաները, և որոշական թրա-
կիա, հասան մինչև Պիլկատ, Լեհաստան,
Խրիմ, Ուլահներու և Պուղտաններու եր-
կրը:

1610 թուականին, ակնարկուած գա-
ւառներու Հայերէն միայն 7000 հոգի, պե-
տական խիստ հրամանի վրայ վերադար-
ձան իրենց հայրենիքները (ՏԽՍ ժամանա-
կագրութիւն Գրիգոր վարդապետ Դարանաղեցոյ,
Երուսաղէմ, 1915):

Ռոտոսթոյի և Մալկարայի կամախցի-
ները սակայն յաջողեցան մնալ իրենց նոր
հայրենիքին մէջ և հոն բազմանալ ու բար-
գաւաճիլ:

Ռոտոսթոյի հայութեան առաւելագոյն
մասը Դարանաղեաց գաւառէն է. այս մա-
սին Ռոտոսթոյիներու մօտ մ'չ միայն ա-
ւանդութիւնը չափազանց պերճաբոս է այլ

և բարքերու, սովորութիւններու, ասա-
ցուածքներու, կերակուրի տեսակներու
հանդիսութիւններ կը տեսնուին կամախ-
ցիներու հետ: Բաց աստի կամախէն բեր-
ուած Ս. Թադատը Բեւեռը որ աչգային
սրբութիւն մըն է, մինչև ցարդ պահուած
մնացեալ էր Ռոտոսթոյի մէջ: 1922 ի թրա-
կիոյ պարպուած միջոցին, թրակեան եկե-
ղեցիներու զոյքերուն և սպասներուն հետ,
Ս. Բեւեռը փոխադրուեցաւ Ֆիլիպպէ և
խնամով կը պահուի Ս. Գէորգ եկեղեցւոյն
մէջ:

Իսկ Մալկարացիք որոշապէս կը յայտ-
նեն թէ իրենք Դարանաղեաց գաւառի վա-
րի Բազառիճ գիւղէն են: Մալկարացիներու
մօտ ուրիշ աւանդութիւն մըն ալ գո-
յութիւն ունի: Ուզուն-Քիօփիլի մէջ հաս-
տատուած Անեցիներ զաղթեալ են զէպի
Մալկարա և խառնուել են եկուր Բազա-
ռիճիներու հետ: Սոյն իրողութեան իբր
փաստ ցոյց կուտան Ս. Գէորգայ մասունք
մը, որ աւանդութեան համաձայն Անիէն
բերուած պիտի ըլլայ:

Իսկապէս Ռոտոսթոյիներու և Մալկա-
րացիներու միջև ընդունակութիւններու և
յատկութիւններու տարբերութիւնը չա՛տ
զգալի է: Իսկ Ազրիանուպոլսեցիները բո-
լորովին տարբեր խմորէ են. համաձայն
պահուած աւանդութեան՝ անոնք չորս դար
առաջ զաղթած պիտի ըլլան Ռումանիայէն:

Դարանաղցիի ժամանակագրութենէն
կարելի է նաեւ հետեցնել թէ՛ Նիկոմիդիոյ
վիճակին պատկանող Եւալոպի գիւղերու
հայ ազգաբնակչութիւնը (Պազար Բէօյի
Պէնլիի, Շաղաղի, Աօլէօզի, Վախուֆի,
Կիւրլէի) առաւելագոյն չափով կը պատ-
կանի Դարանաղեաց գաւառին:

Ամենայն հաւանականութեամբ այս
զաղութները հաստատուած են 1609-1620
թուականներուն:

1913 թուականին Դարանաղեաց գա-
ւառի մնացորդ հայ ազգաբնակչութիւնը
հետեւեալ համեմատութիւնը կը ներկայա-
ցընէր մերձաւորաբար թէ՛ քաղաքին թէ՛
գիւղօրէից մէջ:

Քեմաի գաւառի 30 տուն: Թալկեր 60
տուն, Չաֆարի 9. Վերի Բազառիճ 250. Վա-
րի Բազառիճ 90. Ս. Նշան 12. Թորյան 45.
Մարեզ 120. Գոմեր 60. Կարի 12:

Քաղաքի և ինը գիւղերու մէջ մօրոգջ

հայութեան քանակը հազիւ հինգ հազարի կը բարձրանար:

Ամէնքն առհասարակ ունէր իր եկեղեցին ու վարժարանը. բայց քաղաքակրթութեան մակարդակը խոնարհ աստիճաններու վրայ էր: Իրենց կենցաղովը, աւանդութիւններովն ու բարքերովը մեզ կը շիշեցնէին, աւելի կամ պակաս չափով, նահապետական բարի կեանքը:

Յորդան գիւղացիները զարմանալի երևոյթ մը կը պարէին. առհասարակ պակասամիտ էին: Նոյն դժբախտ երեւոյթին հանդիպեցայ նաև Քդիի Սաղաձոր գիւղի մէջ: Այս գիւղջիններու պակասամիտութիւնը, ամբողջ գաւառին մէջ, տոակի կարգ անցած էր, «Սաղաձորցիներու այժմերն անգամ խելար են»:

Դարանաղեաց գաւառին մէջ կը գրտնուէին նաև քանի մը հայ-հոսոմ գիւղեր, որոնց ութ հարիւլէ աւելի բնակչութիւնը խոպառ օտարացած են ազգային զգացումներէն և ոգիէն:

Քրդարնակ շատ մը գիւղերու անունները տակաւին հայեցի կը հնչէին: Ժէ. դարու սկիզբները զաղթած հայ բնակչութեան տեղերը եկած էին զրաւել Տէրսիմի քուրդերը: Իսկ գիւղերէն ոմանք չկրնալով հանդուրժել մշտապես հարստահարութեանց և սարսափներու, կամ զաղթի միջոցին կամ ապագայ ժամանակներու մէջ քրդացիք էին: Քրդարնակ այդ գիւղերուն մէջ կը հանդիպիս աւերակ վանքերու, եկեղեցիներու և գերեզմանատուներու: Աւերակներէն ոմանք քուրդերու պաշտամունքի առարկայ դարձած են:

Դարանաղեաց գաւառը երկրագործութենէ աւելի անասնաբուծութեան ընդունակ վայր մըն է: Հերկելի հողերու սակաւութիւնը և ազդեցիկ քուրդերու կողմէ Հայոց դաշտերու բռնադրաւումը, եղջերաւոր կենդանիները յափշտակելու նպատակաւ Տէրսիմի քուրդերուն պարբերական յարձակումները, ժողովուրդը մատնած էին չքաւորութեան և անել զրոյթեան: Մերայինք հարկադրուած էին ապրիլ աւելի իրենց արհեստովը: Երկրին մէջ սակայն միայն արհեստով ապրուստ հարկ անհնարին դարձած ըլլալով՝ անոնք պարտաւորուած էին պանդխտել Կ. Պոլիս Զմիւռնիս, Յունաստան, Սերպիս, Էսյն:

Այդ վայրերուն մէջ կամախեցիք առհասարակ կը զբաղէին սրճագործութեամբ (զուրու գահֆէճի):

Սուլթան Համիտի օրերուն գաւառացի հայուն երեք չէր թոյլատրուած Պոլիս կամ արտասահման ուղևորիլ. շնորհիւ Գասապային մէջ ապրող Սաղրդասէ թանիր փաշայի. որ բոտ տեղացոց հաւատումներուն խաւամացած խուլ հայ քահանայի մը շահաւիգն էր, այդ զժուարութիւնները հարթուած էին: Հայերը փաշային իրը կիսուն կողմ Պոլիս կամ արտասահման մեկնելու և վերադարձի պահուն առատ փէշիկներ կ'ընծայաբերէին իրեն:

Կամախցի հայը ընտանեւէր էր և կապուած իր հայրենիքի ու անոր յիշատակարաններուն: Միայն երեք տարի կը մընար պանդխտութեան մէջ ու կը վերադառնար իրեններուն գիրկը: Այս անգամ եղբայրը կամ գաւակը կը հեռանար երկրէն իր եղբոր կամ հօրը պատրաստած զօրծը շարունակելու: Այս զրոյթներ օրէնք դարձած էր կամախցիներուն մէջ:

Պոլսոյ կամ արտասահմանի մէջ, իւրաքանչիւր գիւղի պատկանող հայրենակից կամախցիներ, հայրենակցական ընկերութիւններ կազմած էին և իրենց նուիրատուութիւններով եկեղեցիները վերածեր էին մէյմէկ փոքր դրամատուներու: Մինչև 500 հնչուն սակի ունեցող եկեղեցիներու հանդիպած եմ: Անհրաժեշտ կարիք ունեցող գիւղացի իր եկեղեցիէն փոխառութիւն կ'ընէր 6-9 սակով՝ իր արտը զըրաւ գնելով կամ ունեւոր մէկը երաշխաւոր ջոյց տալով: Վստահելի քուրդեր անգամ երբեմն կ'օգտուէին եկեղեցիի այդ դրամատունէն:

Հայրենիք վերադարձող կամախցի իր կրած եւրոպական տարաւոյ, իր կենցաղով և խօսակցութեան ձևերովը հակապատկեր մը կը կազմէր գիւղական համայնքին հետ. և ժամանակ մը ամէնուն ուշադրութեան առարկան կը դառնար: Այդ նորութիւնները սակայն երկար չէին տևեր: Քանի մը ամիսներ յետոյ նոյն հին շինականն էր դարձեալ: Միայն կիներ, գաւակներն ու պարագաները ժամանակ մը կը դուրդուրային նորեկին վրայ. անոր ոչ մէկ աշխատանք չէին գնիր. անտառէն փայտ բերողը կիներ էր. դաշտի աշխատանք կատարողը դարձեալ կիներ:

Կամախցի կինը հուժկու, վերջին ծայր համբերատար, չարքաչ ու աշխատասէր է: Արտ կը ջրէ, հունձք կը քաղէ, կամեէ, պատ կը հլուէ, լեռնէն կոնակոյժ փայտ կը կրէ, վերջապէս այր մարդու յատուկ ամէնէն ծանր աշխատանքները կը կատարէ:

Կամախցի զիւղացիին մէջ խմելու ունակութիւնը չափազանցութեան տարուած է: Օղի պատրաստելու համար Ակնէն բեր-

ուած թութերու քաշը ահակի համեմատութիւններու կը հասնէր: Չկայ տուն մը, նոյն իսկ յետին չքաւորին խրճիթը, որ օղի պահելու համար իր կղպուած առանձին փոքր պահարանը չունենար մասնաշատուկ շինով եւ զաւաթներով: Կարծես այդ փոքր պահարանը եւ օղիի սպասները զիւղացիին մասնաւոր պերճանքն կ'կազմէր:

Ֆիլիպպի:

ԵՐՈՒԱՆԴ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

ՄԱՆԴԱԿՈՒՆԻ ԶԱՌԵՐՈՒՆ ՄԷԿ ՆՈՐ ՁԵՌԱԳԻՐԸ

Շ.ա. ՍԻՈՆ ԹԻԱ 10. 308 էջ

Տպագիրք

Ձեռագիրք

Բ. էջ 24 տ.	3 դքեղ վարանք	քան զվարանս
— » — »	11 րնդ կարեւոր վերացս	րնդ կարեւր վերացս
— » — »	24 մերձենամք	անկանիմք
— » 25 »	2 յորդեալք	յորդորիմք
— » — »	13 և խտտովէր հարուածոցն	ի դառնալէր հարուածոցն
— » — »	34 Կաղմոսերդոզն	զընթերցոզն եւ Կաղմոսոզն
— » — »	35 ախտիւ սնափառութեամբ	ախտին սնափառութեան
— » — »	36 առնիցեն	առնիցեն
— » 26 »	2 պատուեն	պատուին. է՛ արեւելէ. այլ իբրեւ զարհամար-
— » — »	10 զգատապարտեալն	զգատարկացեալն [հիշս պարտաւորին
— » — »	23 զոսմիկսն ահարեկիցէ	սրտաթափ զոսմիկսն ահարեկիցէ
— » — »	28 հարկահանաց	հարկաց
— » — »	30 անշնորհքն	եւ հուր ի առնս ժողովն
— » — »	35 յափշտակութիւն յիմարե-	յապշութիւն յիմարեցոյց
	ցոյց	
— » 27 »	3 գեւաղեալս մեղօք	գնեղեալս մեղօք
— » — »	6 մօտի	մատչի
— » — »	15 և երթայ քաղցր եւ ցանկալի	և երևի քաղցր եւ ցանկալի
— » — »	17 և զպրոյն (անշնորհքն)	անշնորհքն
— » — »	21 համբերիցէ . . .	է՛ արեւելէ. ապա զգլուսն խոստովանու-
		թեան բերիցէ
— » 28 »	21 անեղիւղ առ զատաւո-	անեղիւղ ի զատաւորացն
	րացն	
— » — »	24 իսկ անգուրախութեանցն	իսկ զանգուրախութեանցն
— » — »	33 յաչս առ բերան համբուրէ	յաչս եւ ի բերան համբուրէ
Գ. » 30 »	9-17 և զմնասակար լցումն . . .	անշնորհքն
	զիջացեալ որովայն	
— » — »	21 պահել պատեն, բերե-	պատահեալ պահին (հ)
	պատեալ պահեն	
— » — »	22 համահամօք	համեմօքն
— » — »	24 նրբին եւ սրբին	անշնորհքն նրբին և սրբին